

MEGEMLÉKEZÉS A FELSZABADULÁS 20. ÉVFORDULÓJÁN

az MTA. Ped. Bizottságában elmondta Dr. JAUSZ BÉLA

Ezekben a napokban országszerte ünnepek mennek végbe, megemlékezések történnek, az ünnepséget vagy megemlékezést rendező szervtől vagy intézménytől függően több-kevesebb pompával, dísszel, ünnepélyességgel, de — mindenütt ugyanazzal a tartalommal, egyforma érülettel, azonos hangulattal, a magunkba nézés azonos komolyságával, a megtett út eredményeinek lelkiismeretes latolgatásával, felmérésével, a számotadás jövőt szolgáló tervezésének áhítatos feladatvállalásával.

Az országos ünneplés résztvevőinek sorába zárkózik fel az MTA Pedagógiai Bizottsága is szerény keretek között, látszólag kis létszámmal, de végeredményben népünk dolgozói egyik legszélesebb rétegének, a pedagógusoknak képviselőjében és mint a humán stúdióknak éppen a szocializmus építésében nem jelentéktelen kihatású tudománya, a neveléstudomány hivatás szerinti művelőinek és felelőseinek hivatalos szerve.

Nem veheti senki, még a kívülállók sem önteltségnek, ha — a pályánk szabta munka során a jó pedagógusban az emberrel való bánás foglalatosságai közepette szükségszerűen kifejlődött szerénység mellett is — határozott öntudattal kérünk ebben az ünneplésben helyet, és nem érezzük magunkat sereghajtóknak a 20 év eredményeit kivívók csapatában. Feleslegesnek tartom e magatartásnak, öntudatunk e jogos szintjének elemző magyarázatát, pusztán egyetlen körülményt szeretnék alátámasztásul felhozni: a politikai, gazdasági és társadalmi élet új fordulatot jelentő forradalmi változásával együtt járó és amazokat lényegükben erősítő kultúrforradalmat a pedagógusok ezrei és tízezrei segítettek megvalósítani nemcsak az átalakulást tartalmában támogató új iskolarendszer becsületes szolgálatával és társadalmunk jelentős rétegének, az azóta már munkába kapcsolódott ifjúságnak az új életet lélekkel vállaló köteleesség-teljesítésére való nevelésével, hanem — és ez előrehaladásunk nem jelentéktelen tényezője — a felnőttek között a legkülönbözőbb szervezeti formák keretében végzett tudatformálással.

És ha már itt tartunk, hadd mutassunk rá arra, hogy épp a pedagógusnak is, akinek — ha jó munkát akar végezni — meg kell szoknia egyfelől a jelenségek mélyén meghúzódó összefüggések kibogozását és feltárását, másfelől a távlatokban való gondolkodást és tervezést, így az idő és a folyamat dialektikus és sohasem sablonos összefüggésének felmérését — a pedagógusnak is, hasonlóképpen mint a való élet változásait számon tartó politikusnak, elevenen kell érzékelnie, hogy egy nagy közösség életében látszólag kicsinynek tűnő 20 éves tartam milyen jelentőssé válhatik a végbement és új jelent-jövőt formáló események súlya következtében. Mert nem a technikai vagy civilizációs fejlődés még oly rohamos volta, amelyre napjaink is bámulatra méltó dokumentumokkal szolgálnak, tesz egy korszakot jelentőssé, hanem azok a történelmi fejlődés szempontjából alapvetően fontos politikai-gazdasági-társadalmi változások, amelyek *emberi létünk tartalmának formálói*.

Felesleges tán ebben a körben most azt megmutatnunk akár csak rövid felsorolásban is, micsoda lényegbe vágó változást hozott a felszabadulás és népünk azóta végzett küzdelmes, de eredményes munkája társadalmunk életében, fejlődésében; honnan, milyen mélypontról, egy százados elmaradottság bilincseiből hogyan lépett fel nemzetünk a barátok támogatásával és saját erőinek megfeszítésével egy szabad világba, és halad ma a szebb emberi jövő felé a szocialista országok nagy társaságában.

Öntudatunk és jogos büszkeségünk ez alapjainak utalásszerű megemlézése mellett azonban még egy ilyen szűk körű emlékezés sem térhet ki az elől a feladat elől, amelyet előljáróban említettünk: a saját szorosabb munkaterületünkön elvégzendő számotadás és a jövő feladatainak körvonalazása elől.

Mutatós és hálás feladat lenne, ha a kötelességszerűen figyelemmel kísért hazai kultúránk 20 esztendő fejlődéséről festhetnénk képét: az irodalmunk, színházunk, filmművészetünk, képzőművészetünk, zenei életünk, népművészetünk, majd ezen túl a magyar tudomány oly sok területén megmutatkozott eredményeket sorakoztathatnók fel, hogy ezzel is dokumentáljuk:

mi mindennel tudjuk meggyőzővé tenni a ránk bízott ifjúság előtt új életünk jogosságát és szépségeit. De egy ilyen tabló megrajzolása egyfelől nem is a mi feladatunk, másfelől megnehezítené a magunk teendőire való koncentrációt is. Éppen ezért kimondottan a saját területünkön kívánunk maradni, s itt is — az idő és lehetőségek korlátozott volta miatt — csak a lényeges vonások kiemelésére szorítkozunk, gondolván arra, hogy az ilyen ünnepélyes pillanatok impressziói jobban vésődnek élménnyé, ha kontúrjaik határozottak és élesek.

Az itt elért eredmények felmérésére és mérlegelésére választhatnók azt a nem is nehezen járható utat, hogy a statisztika számadataival igazoljuk a fejlődés volumenét, kimutatván pl., hogy — egy kapásból kiragadott utalás szerint — az elmúlt 10 évben 385 000-en tettek értetségít a nappali, esti és levelező tagozatokon, tehát, mint a felszabadulás előtt 30 év alatt, vagy hogy ugyanezen idő alatt 70 000-en szereztek diplomát; vagy ha tovább folytatnók a sort, most persze számok nélkül és kimutatnók, hogy hogyan fejlődött iskolahálózatunk az alsó fokon az általános iskolák teljessé válásával, a középső fokon gimnáziumainkkal, technikumainkkal, szakközépiskoláinkkal, a felső fokon egyetemeinkkel és főiskoláinkkal; hogy hány tantermet építettünk, hány diáktothont, kollégiumot, tanyai internátust; mennyire nőtt az alsó, középső és felsőfokú pedagógusaink száma; hogyan alakult felnőt看táztatásunk és népművelésünk; mennyit költ népgazdaságunk ösztöndíjakra; stb., stb.

E mutatóba felsorolt tárgykörök adatainak bemutatása valóban érdekes lehetne, de — kivonván magunkat a számszerűségnek egy kissé mindig hűvös búvköréből, — fejlődésünk lényegének egy-két olyan vonását szeretnők kiemelni, amelyek leginkább mutatói a következetes felfelé törekvésnek, és szinte összegezően formálják ki az eredményt: népünk kulturális felemelkedését a már Széchenyi által alapnak jelzett „kiművelt emberfők” sokaságában. Mert ebben summázható a lényeg: a polgári forradalom művelődéshez való jogának követelményét a megvalósulás útjára a „szocialista forradalom vitte a Tanácsköztársaság megmutatta úton az iskolaszervezet egységes felépítésében. Ma nem kell elírni a „magyar ugaron” nyomorúságban elkallódott tehetségek ezreit, akik közül csak egy-egy kiváltképpen talentumos és emberfeletti kemény kötésű legény tudott túljutni a szegénység okozta gátakon, el a maga műveléséig. Ma mindenkinek joga és lehetősége, hogy a közösség javára és a maga képességei szerint tanuljon és haladjon, hogy munkájában érvényesítse tudását, és pihenésében élvezze az egyetemes emberi kultúra kincseit. Nem is annyira a művelődési monopólium megszüntetése tehát a lényeg, amit legnagyobb eredményeink sorában szoktunk hangoztatni — bár, mint alapra, erre is szükség volt —, hanem a műveltség hozzáférhetővé tétele mindenki számára, illetve még ennél is több: a műveltség eljuttatása a legszélesebb rétegekig. Iskolaszervezetünk eredményei között pedig emeljük ki még azt, hogy annak mindhárom fokon, de főleg a középsőn és felsőn a differenciáltságnak olyan foka érvényesül, amely messzemenően igyekszik szolgálni a közösség érdekén belül az egyéni érdeket is, el egészen a szélesen kiépített, teljesen újszerű esti és levelező tagozatokig.

A másik nagy vívmány: e műveltség tartalmának alakítása, és pedig elsősorban azzal, hogy a marxi-lenini filozófia alapján álló tudományos világnézet formálására törekszik az oktatás, ezen túl pedig a régebbinél kiterjedtebb és alaposabb természettudományos képzéssel segíti elő az életközelséget, a termelő munkával való összefüggések feltárását, szolgálván ezt a gyakorlati munkába és a termelésbe való bevezetéssel is. A szocialista humanizmus elveinek megismertetése és az azok szerint való életre nevelés tetőzi be azt a sokoldalú képzést, amely a legszélesebb rétegekre kiterjesztett iskolázást tartalmában jellemzi.

Lehetne még sok mindent mondani az új iskoláért és iskolázásért folytatott hősi harc — mert hősi volt — küzdelmeiről, de az elmúlt 20 év harcokai az elmondott tények és eredmények létrejöttének körülményeit is ismerik, és így bizonyára felmentenek az esetleg szószaporitással való részletezés alól, annál is inkább, mert azért még egy területről, tudományunk fejlődésének legjellegzetesebb néhány tényéről megemlékeznünk illik is, kell is.

Szóljunk talán itt is a szervezet, az intézménye munka kérdéseiről. A nullaponttól való indulás emlegetése talán annyiban nem helytelen, mert a kétes eredményeket felmutató ONI felosztása után egy ideig tudományos kutatószervünk nem volt, és az előrelépést a PTI jelentette. Ennek létrehozása és munkája, kiadványaival, lapjával továbbképzési anyagaival, konferenciáival jelentős alapját képezték és képezik ma is átszervezett formájában, az Országos Pedagógiai Intézetben az iskolai munka tudományos támogatásának és irányításának. Örvenedetes tény ez, és lényegesen enyhíti azt a nehézséget, amelyet egy a Magyar Tudományos Akadémiához tartozó, kimondottan a tudományos kutatás céljait szolgáló intézet vagy legalább kutatócsoport hiánya okoz, amelynek létrehozását változatlanul fontosnak tartjuk, nemcsak méltányossági alapon, lévén az irodalomtörténetnek, nyelvtudományunk, történettudományunk és még sok más tudományunk akadémiái intézete, hanem azért is, mert a pedagógiai tudományok kutatás erősen nélkülözi egy centrális kutatószerv munkáját.

A fejlődés egyik legjelentősebb határkövét jelenti Bizottságunk létrehozása, és annak működése, valamint a hozzájáruló neveléstörténeti, didaktikai és nevelésmódszertani albizottságok

munkája. Meg kell még emlékeznünk a már évek óta megjelenő tanulmánykötetokről és az újból megindított akadémiai folyóiratról, a Magyar Pedagógiáról. Mindezek jelentős fórumai a tudományos kutatások közlésének.

Nehezebb a neveléstudomány területén megmutatkozó eredmények pontos felmérése, úgyhogy itt inkább csak bizonyos területek teljesítményeinek körvonalazására szorítkozhatunk. A szocialista pedagógia megteremtésében a legjelentősebb alapot a szovjet pedagógiától kaptuk, ez segített bennünket a magunk viszonyaihoz méretezett neveléstudomány és didaktika kidolgozásában, ami tanulmányok, monográfiák, disszertációk formájában alakult és alakul ma is.

Tudományunk fejlődését természetesen a leghatékosabban éppen a kandidátusi és doktori disszertációk szolgálják. Eddig 2 doktori és 18 kandidátusi fokozat jelzi pedagógiai tudományunk előrehaladását; tudományos közvéleményünk alakulását szolgálják ezeken túlmenően az akadémiai és egyéb szervek által rendezett konferenciák és ankétok.

Végül pedig szólnunk kell még arról a kutatómunkáról, amely részben a távlati tudományos terv által összefogottan, részben pedig külön-külön az egyetemek és főiskolák pedagógiai tanszékein folyik, vagy amelyet egyes kutatók, gimnáziumi vagy általános iskolai tanárok folytatnak. Hogy ezeknek a munkáknak az összefogása és irányítása nem egészen egyszerű, viszont nem elhanyagolható probléma, az már inkább a feladatok közé tartozik.

E kissé tán színtelenebbre sikerült kép nem sejteti a maga egyszerű regisztrálásával azt az igyekezetet és energiát, amelyet nem is oly kevesen és nem kis áldozattal, igen gyakran minden elismerés nélkül kifejtettek az elmúlt 20 év alatt, hogy elméleti alapvetését adják annak a köznevelésünk szempontjából sajnos sokak által még mindig nem kellően méltányolt, pedig elsőrendűen fontos közösségi munkának, amelyet az *iskola végez a maga mindennapi oktató-nevelő feladatainak ellátásában*. S ez alkalommal sem tudom elhallgattatni, magamban sem, azt a kissé fanyar ízű következtetésekre indító aggodalmamat, hogy köztudatunk formálásának e területen még nagy nehézségei vannak és tán lesznek is.

És most — ha szabad a magam elképzeléseit a pedagógia általános feladatainak irányjelölésére alkalmaznom — hadd mondjam el nagy szavak nélkül, miben látom szocialista pedagógiánk feladatait a ránk váró, a kurrens munkán túlmutató még igen jelentős problémák megoldása felé törekvésünkben. Véleményem szerint az alapjában rendkívül differenciált részfeladatokra bontható és bontandó elméleti munkából kell itt kiindulnunk, amely teendőik azonban igen egyszerű céljelöléssel körvonalazhatók egész határozottsággal: fokozott erőfeszítéseket kell elvégeznie minden a pedagógiai elmélet művelésével foglalkozó szervnek abban az irányban, hogy kiterjedt tárgykörökben végzendő kutatásokkal és a jelenleginél *sokkal szélesebb körű, elmélyültebb kísérletekkel* igyekezzenek olyan tanulmányok és monográfiák megalkotására, amelyek didaktikai és neveléstudományi vonalon egyaránt elsősorban a *gyakorlat embereinek*, az iskolában és egyéb nevelő szervezetekben dolgozó pedagógusoknak közvetlen segítséget nyújtanak. Hiszen az elméletnek legfőbb feladata a gyakorlat hatékonyságának emelése, s ma kiváltképpen az, amikor új iskolatörvényünk a tartalomban és módszerekben való megújulást kívánja meg.

A gyakorlat embereinek *pedig külön is legyen szabad figyelmükbe ajánlani* (beleértve a gyakorlat emberei közé a tanügyigazgatás felelőseit, a művelődési osztályok dolgozóit és a szakfelügyelőket), hogy elsősorban az elmélyültebb oktató és nevelőmunka központba állítása az égető feladat, nem annyira külsőséges intézkedések révén, hanem az *alkotó munka feltételeinek és ösztönzésének jobb biztosításával*. Olyan komplex és sokrétű téma ez, amelynek részletes felfejtése most nem ide tartozik, de jelentőségére fel kellett hívni a figyelmet.

Erre az alkotó tevékenységre nemcsak az iskolai munka megjavítása érdekében van szükségünk, hanem a pedagógiai elméleti műveléséhez is elengedhetetlenül megkívánatik az élenjáró pedagógusoknak a mainál erőteljesebb bekapcsolása a kutató és kísérleti munkába, mivel ez a munka a megkívánt méretekben nem végezhető el a jelenleg rendelkezésre álló erővel.

Mindannak, ami a pedagógia elméletében és gyakorlatában történik, azért a gyermekért kell történnie, akiből a jövő emberét, a szocializmus építőjét, az eltelt 20 esztendő nálunk is jobb folytatóit akarjuk nevelni.

Végezetül szeretném leszögezni: becsülettel harcoltunk a mindnyájunk által jónak és szépnek hirdetett és hitt jövőért, és szeretnők remélni, hogy a következő nagy évfordulók, egy 30-as vagy 50-es megemlékezés el fogják ismerni szándékaink önzetlenségét, átgondoltságát, és eredményeknek fogják minősíteni azt, amit mi ma ilyenekként könyvelünk el.

Ezekkel a reményekkel — úgy gondolom — méltán lehet tovább haladni a megkezdett úton.